

Sygn. akt I UK 460/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 21 lutego 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Beata Gudowska (przewodniczący)
SSN Zbigniew Korzeniowski (sprawozdawca)
SSN Piotr Prusinowski

w sprawie z odwołania K. S.-B.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w K.
o zasiłek chorobowy,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 21 lutego 2019 r.,
skargi kasacyjnej ubezpieczonej od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i
Ubezpieczeń Społecznych w K.
z dnia 9 czerwca 2017 r., sygn. akt VII Ua [...],

**uchyła zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Okręgowemu w K. do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia
o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w K. wyrokiem z 9 czerwca 2017 r. uwzględnił apelację
pозwanego organu rentowego i zmienił wyrok Sądu Rejonowego w K.
z 11 października 2016 r. w ten sposób, że oddalił odwołanie ubezpieczonej K. S.-B.

od decyzji pozwanego z 3 grudnia 2015 r., określającej podstawę wymiaru jej zasiłku macierzyńskiego przysługującego od 16 września 2015 r.

Pozwany uwzględnił w podstawie zasiłku wynagrodzenie zasadnicze i inne składniki wynagrodzenia pracowniczego z okresu od sierpnia 2014 r. do lipca 2015 r., jednak nie uwzględnił w podstawie zasiłku wynagrodzenia z umowy cywilnej, gdyż została zawarta do końca lipca 2015 r. i dlatego nie wchodzi do podstawy zasiłku.

Podstawowy tytuł podlegania ubezpieczeniom społecznym wynikał z umowy o pracę ubezpieczonej z Instytutem [...] w K.. Ponadto ubezpieczona realizowała projekty badawcze i otrzymywała wynagrodzenia, od których odprowadzane były składki na ubezpieczenia społeczne. Od 11 do 25 sierpnia 2015 r. była niezdolna do pracy i pracodawca naliczył jej wynagrodzenie na podstawie art. 92 k.p., przyjmując do podstawy składniki z wynagrodzenia pracowniczego. Od 16 września 2015 r. ubezpieczona miała prawo do zasiłku macierzyńskiego.

Ubezpieczona wniosła odwołanie od decyzji pozwanego z 3 grudnia 2015 r., domagając się ustalenia w podstawie zasiłku macierzyńskiego także wynagrodzeń z umów z 8 sierpnia 2013 r. i z 2 lutego 2015 r. o realizację i finansowanie projektów badawczych. Ubezpieczona zarzuciła (co przedstawiła pozwanemu w piśmie przed wydaniem decyzji), że umowy są realizowane do 2017 oraz do 2018 r. i otrzymuje okresowo wynagrodzenia z odprowadzanymi składkami na ubezpieczenia społeczne.

Pozwany odwołał się do art. 43 ustawy z 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (dalej także jako „ustawa zasiłkowa”), wskazując, że skoro pracodawca naliczył ubezpieczonej określone wynagrodzenie za czas niezdolności do pracy od 11 do 25 sierpnia 2015 r. na podstawie art. 92 k.p., to również taka sama podstawa decyduje o wysokości zasiłku macierzyńskiego od 16 września 2015 r., czyli bez wynagrodzenia z umów na realizację i finansowanie projektów badawczych. Nie było zatem podstaw do ustalenia zasiłku macierzyńskiego na nowo, skoro podstawę stanowiło wynagrodzenie za okres od sierpnia 2014 r. do lipca 2015 r. i przerwa między świadczeniami nie była krótsza niż 3 miesiące. Z podstawy wyłączono wynagrodzenie z umów o dzieło, gdyż ostatnia umowa

zawarta była do terminu określonego - do końca lipca 2015 r., a więc wygasła przed powstaniem niezdolności do pracy 11 sierpnia 2015 r., zaś kolejne umowy zostały zawarte na okres od 26 sierpnia do 11 września 2015 r., tj. w okresie, który nie jest przyjmowany do obliczenia podstawy wymiaru zasiłku.

Sąd Rejonowy uwzględnił odwołanie ubezpieczonej i wyrokiem z 11 października 2016 r. zmienił decyzję pozwanego w ten sposób, że ustalił, iż w podstawie wymiaru zasiłku macierzyńskiego przysługującego ubezpieczonej od 16 września 2015 r., należy uwzględnić także wynagrodzenie wypłacone w okresie od sierpnia 2014 r. do lipca 2015 r. z tytułu umów o dzieło, zawieranych przez ubezpieczoną z Instytutem [...] w K. w ramach realizacji umowy nr [...] z 8 sierpnia 2013 r. o realizację i finasowanie projektu badawczego, który uzyskał finansowanie w ramach konkursu „[...]” oraz wynagrodzenie wypłacone od sierpnia 2014 r. do lipca 2015 r. z tytułu umów o dzieło zawieranych przez ubezpieczoną z Instytutem [...] w K. w ramach realizacji umowy nr [...] z 2 lutego 2015 r. o realizację i finasowanie projektu badawczego, który uzyskał finansowanie w ramach konkursu „[...]”.

Sąd Rejonowy ustalił, że 8 sierpnia 2013 r. [...] Centrum [...] w K., Instytut [...], jako jednostka oraz ubezpieczona, jako kierownik projektu, zawarli wskazaną umowę w ramach konkursu [...]. Umowa określiła warunki realizacji, finasowanie oraz rozliczanie projektu badawczego. Dzień rozpoczęcia realizacji projektu strony ustaliły na dzień zawarcia umowy, a dzień zakończenia projektu na 7 sierpnia 2016 r. Aneks z 4 września 2015 r. dzień zakończenia realizacji projektu został przedłużony do 7 stycznia 2017 r. Ubezpieczona jako kierownik projektu oraz jednostka jako pracodawca, zobowiązali się w umowie do realizacji projektu zgodnie z postanowieniami umowy, a także zgodnie z harmonogramem, opisami projektu badawczego, wykazem planowanej do zakupienia lub wytworzenia aparatury naukowo-badawczej oraz zgodnie z kosztorysem stanowiącym załącznik do umowy. Kosztorys w załączniku przewidywał konkretne kwoty do wypłaty z tytułu wynagrodzeń wraz z pochodnymi. 2 lutego 2015 r. [...] Centrum [...] w K., Instytut [...], jako jednostka oraz ubezpieczona, jako kierownik projektu zawarli umowę nr [...] o realizacji i finasowaniu projektu badawczego, który uzyskał finansowanie w ramach konkursu „[...]”. Warunki były podobne do umowy

z 8 sierpnia 2013 r., a zakończenie ustalono na 1 lutego 2018 r. Wynagrodzenia dla pracowników zatrudnionych przy realizacji projektów, w tym ubezpieczonej, były wypłacane na podstawie umów. Dopiero po wypłaceniu Instytutowi środków, na podstawie tych umów, mogły one zostać rozdysponowane na koszty realizacji projektu takie jak np. koszty zakupu aparatury czy wynagrodzenia dla osób pracujących przy realizacji projektu. Konkretnie kwoty, które miały być wypłacane co miesiąc osobom zatrudnionym przy realizacji projektu, okres wypłaty wynagrodzenia, który pokrywał się z okresem obowiązywania umowy ramowej, były ustalane już na etapie składania wniosków o dofinansowanie projektów badawczych w ramach konkursu. Tak ustalone wynagrodzenia nie ulegały modyfikacjom. Środki na wynagrodzenie ustalane były dla konkretnej osoby. Podstawą faktyczną wypłaty wynagrodzenia dla kierownika projektu jak i osób zatrudnionych przy projekcie, były umowy o dzieło. Każda umowa o dzieło zawarta między pracodawcą a odwołującą, określała konkretne zadanie badawcze wynikające z harmonogramu badań projektu badawczego realizowanego w oparciu o umowy [...] i [...] i zawierała odesłanie do tych umów. U pracodawcy zostało wydane zarządzenie, zgodnie z którym wynagrodzenia z tych umów o dzieło zawartych na lipiec i sierpień wypłacane są przed okresem urlopowym. Prace w ramach projektów badawczych realizowanych w oparciu o wskazane umowy prowadzone były w sposób ciągły, także w sierpniu i wrześniu 2015 r. We wrześniu 2015 r., po okresie niezdolności do pracy w sierpniu, ubezpieczona nadal świadczyła pracę w ramach obu projektów. Ponieważ zbliżał się termin rozwiązania ciąży ubezpieczonej, pracodawca podpisał z nią umowę o dzieło tylko na okres od 26 sierpnia 2015 r. do 11 września 2015 r.

Sąd Rejonowy odwołanie ubezpieczonej uznał za zasadne. Wskazał, że umowy o dzieło miały jedynie charakter wykonawczy i pełniły rolę rachunku wystawianego po zakończeniu pewnego etapu prac a aktem kreującym prawo do świadczenia, były umowy stanowiące podstawę realizacji projektów badawczych, nie zaś zawarte z pracodawcą umowy o dzieło. Sąd wskazał na art. 41 ustawy zasiłkowej i art. 8 ust. 2a ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych i stwierdził, że w przypadku zawarcia umowy cywilnoprawnej z własnym pracodawcą, nie stanowi ona odrębnego tytułu ubezpieczenia. Przychody z takiej umowy nie podlegają odrębnemu oskładkowaniu, a przed naliczeniem

składek pracodawca powinien zsumować wynagrodzenia z obu umów, a uzyskaną w ten sposób kwotę opodatkować na zasadach przewidzianych dla stosunku pracy. W przypadku gdy osoba świadcząca pracę ma zawarte równolegle z tym samym podmiotem umowę o pracę i umowę o dzieło, na potrzeby ubezpieczeń społecznych, w tym określenia podstawy wymiaru składek oraz świadczenia z ubezpieczenia, należy uznać, iż całość jej wynagrodzenia pochodzi z umowy o pracę. Przy ustalaniu podstawy wymiaru zasiłku chorobowego oraz pozostałych świadczeń w razie choroby i macierzyństwa należy uwzględnić składniki wynagrodzenia, od których jest odprowadzana składka na ubezpieczenie chorobowe, co w sprawie twierdziła ubezpieczona, a czemu nie zaprzeczył organ rentowy. Zasadą wynikającą z art. 41 ustawy zasiłkowej jest obowiązek uwzględniania w podstawie wymiaru zasiłku chorobowego wypłaconego pracownikowi, w okresie przyjętym do jego ustalenia, wyłącznie tych składników wynagrodzenia, od których uiszczona została składka na ubezpieczenie chorobowe, a które to składniki nie są wypłacane pracownikowi w okresie pobierania przez niego zasiłku chorobowego. Natomiast w art. 41 ust. 2 chodzi o wyłączenie z podstawy wymiaru świadczeń z ubezpieczenia chorobowego tych składników wynagrodzenia, które mocą woli stron stosunku pracy przysługiwać mogłyby pracownikowi jedynie przejściowo.

Ubezpieczona i pracodawca zawarli dwie umowy, określające warunki realizacji, finansowania oraz rozliczania dwóch projektów badawczych (dzieł) z terminami realizacji od 8 sierpnia 2013 r. do 7 stycznia 2017 r. oraz od 2 lutego 2015 r. do 1 lutego 2018 r. Umowy zostały zawarte wprawdzie na czas określony, jednak wolą stron było zlecenie ubezpieczonej wykonywania określonych czynności w sposób długoterminowy. Zawieranie przez pracodawcę i ubezpieczoną umów o dzieło było wynikiem składanych przez nią wniosków o wypłatę wynagrodzenia w związku z realizacją kolejnych etapów projektu badawczego, ale bez uprzedniego zawarcia umów ramowych pracodawca nie zawierałby z odwołującą umów o dzieło, z których każda odwoływała się do umowy projektu badawczego nr [...] lub nr [...]. Umowy ramowe zawierały wszystkie istotne postanowienia, takie jak wzajemne prawa i obowiązki stron, warunki i termin realizacji projektu oraz wynagrodzenia, co pozwala uznać te umowy ramowe za akty, na których podstawie powstał stosunek

stanowiący podstawę do wypłaty świadczeń. Umowy o dzieło zawierane między pracodawcą a ubezpieczoną miały jedynie charakter wykonawczy, a ich rolą było wypłacenie pewnej transzy wynagrodzenia, po realizacji pewnego etapu dzieła. Jednak wysokość wynagrodzenia i warunki jego wypłaty zostały zagwarantowane w umowach podstawowych. Zdaniem Sądu pierwszej instancji istotą regulacji z art. 41 ust. 2 ustawy zasiłkowej nie jest wyłączenie z podstawy wymiaru zasiłku chorobowego każdego „dodatkowego” składnika wynagrodzenia, lecz tylko takiego, który ze swej natury ma charakter krótkoterminowy. Przepis ten jest przeciwwagą do art. 36 ust. 1 ustawy zasiłkowej i ma zapobiec wypłacie zawyżonych kwot zasiłku chorobowego w okresie, gdy dany ubezpieczony, nie będąc niezdolny do pracy, nie otrzymywałby już danego składnika z uwagi na upływ terminu, w jakim jego wypłata była przewidziana. Natomiast w sprawie terminu wypłaty wynagrodzenia dla ubezpieczonej z tytułu jednej umowy ramowej upływał po okresie roku i ponad trzech miesięcy od rozpoczęcia pobierania przez odwołującą prawa do zasiłku macierzyńskiego, a w drugim przypadku po upływie dwóch lat i czterech miesięcy, liczonych od tej samej daty. Inaczej należy ocenić sytuację, gdy dane źródło świadczenia pieniężnego, choćby o dodatkowym charakterze, ma charakter długoterminowy. Wówczas prawidłowe wypełnienie gwarancyjnej roli zasiłku chorobowego będzie zapewnione, gdy w okresie niezdolności do pracy ubezpieczonej, która z przyczyn od siebie niezależnych nie może świadczyć pracy lub wykonywać umowy o dzieło, podstawa wymiaru zasiłku będzie uwzględniała wszystkie elementy wynagrodzenia, które byłyby wypłacane, gdyby ubezpieczona normalnie tę pracę lub usługi świadczyła. Dlatego też w podstawie wymiaru zasiłku macierzyńskiego przysługującego ubezpieczonej powinno zostać uwzględnione wynagrodzenie wypłacone od sierpnia 2014 r. do lipca 2015 r. z tytułu umów o dzieło zawieranych między ubezpieczoną a Instytutem [...] w K. w ramach realizacji umowy z 8 sierpnia 2013 r. oraz wynagrodzenie wypłacone w tym samym okresie z tytułu drugiej umowy z 2 lutego 2015 r. Tylko tak określona podstawa wymiaru zasiłku macierzyńskiego będzie odpowiadała jego celowi.

Pozwany w apelacji zarzucił naruszenie art. 233 § 1 k.p.c. przez przyjęcie, że ubezpieczona jest uprawniona do ustalenia podstawy zasiłku na nowo i art. 43 ustawy zasiłkowej przez przyjęcie, że zachodzą przesłanki do ustalenia na nowo

podstawy wymiaru zasiłku macierzyńskiego. Wskazał, że pracodawca ustalił ubezpieczonej wynagrodzenie z tytułu niezdolności do pracy w okresie od 11 do 25 sierpnia 2015 r. bez wynagrodzenia z umów o dzieło. Pomiedzy tym świadczeniem a zasiłkiem macierzyńskim od 16 września 2015 r. przerwa wynosiła mniej niż 3 miesiące i dlatego podstawy wymiaru zasiłku nie należało ustalać na nowo. Ubezpieczona nie kwestionowała podstawy wymiaru wynagrodzenia za czas niezdolności do pracy a do organu rentowego wystąpiła z wnioskiem o ustalenie podstawy wymiaru zasiłku macierzyńskiego. Intencją pracodawcy nie było wypłacanie środków z umów o dzieło stale i regularnie, na co wskazuje ostatnia umowa o dzieło zawarta tylko na okres od 26 sierpnia do 11 września 2015 r. Ubezpieczona wskazała, że w czasie sezonu urlopowego pracodawca wstrzymywał wypłaty z tytułu umów o dzieło na okres po urlopie, i że umowy były zawierane po wykonaniu określonego etapu prac, a więc różniły się nie tylko wysokością wynagrodzenia, ale także czasookresem ich trwania. Ponadto Sąd nie wyjaśnił czy z tytułu umów o dzieło opłacane były składki na ubezpieczenia społeczne, w tym chorobowe.

Sąd Okręgowy uwzględnił apelację pozwanego. W uzasadnianiu wskazał, że zasadnicze znaczenie miało właściwe zastosowanie art. 41 i 43 ustawy zasiłkowej, czyli ocena które składniki wynagrodzenia powinny być wliczone do podstawy zasiłku macierzyńskiego. Przy ustaleniu podstawy zasiłku macierzyńskiego ubezpieczonej (będącej pracownikiem w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 1 i art. 8 ust. 2a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych), należało zgodnie z art. 47 ustawy zasiłkowej, stosować odpowiednio zasady określone w przepisach z art. 36-42 i 45 tej ustawy. Ubezpieczona z tytułu niezdolności do pracy od 11 do 25 sierpnia 2015 r. otrzymała na podstawie art. 92 § 1 pkt 1 k.p. wynagrodzenie za czas choroby, którego podstawa została ustalona przez pracodawcę będącego płatnikiem składek według zasad obowiązujących przy ustaleniu zasiłku chorobowego, od przychodu z okresu od sierpnia 2014 r. do lipca 2015 r., nie uwzględniającego wynagrodzenia wypłaconego na podstawie umów o dzieło. W tej sytuacji, z uwagi na treść art. 92 § 1 i 2 k.p. oraz art. 12 ust. 1 ustawy zasiłkowej, pozwany ma rację, że zgodnie z art. 43 ustawy zasiłkowej podstawa wymiaru zasiłku macierzyńskiego powinna być ustalona tak samo jak podstawa wymiaru

zasiłku chorobowego przyjętego do wyliczenia wynagrodzenia za czas niezdolności do pracy, wypłaconego za okres od 11 do 25 sierpnia 2015 r., skoro pomiędzy okresami pobierania tych świadczeń przerwa była krótsza niż 3 miesiące kalendarzowe. Organ rentowy ma rację, twierdząc, że w stanie faktycznym sprawy, zgodnie z art. 41 ust. 2 w związku z art. 47 ustawy zasiłkowej, przy ustalaniu podstawy wymiaru zasiłku macierzyńskiego nie należało uwzględniać wynagrodzenia z umów o dzieło zawieranych z pracodawcą na okresy precyzyjnie wskazane w umowach, skoro wynagrodzenie za realizację tych umów, przysługiwało odwołującej tylko za wykonywanie dzieła przez okres, „na jaki umowy były ze środków przyznanych na podstawie umów [...] i [...] „o realizacji i finansowaniu projektów badawczych ...” (...). Z umów tych wynika, że umowy gwarantowały środki na wynagrodzenia K. S.-B. za rzeczywistą realizację projektów zgodnie z postanowieniami umowy na warunkach w umowach tych określonych, ale nie regulowały żadnej formy wynagrodzenia za czas nieuczestniczenia kierownika projektu w realizacji tych projektów. Wskazane umowy [...] i [...] nie były zatem „źródłem prawa odwołującej jakiegokolwiek wynagrodzenia” i nie można było na ich podstawie rozstrzygać czy wynagrodzenia, które odwołująca otrzymywała od pracodawcy na podstawie odrębnych umów podlegało wliczeniu do podstawy wymiaru świadczeń z ustawy zasiłkowej. Ponieważ odwołująca i Instytut [...] w praktyce, w związku z projektami zawierali umowy o dzieło (umowy rezultatu) na ściśle określony czas, a ostania z takich umów, przed naliczeniem podstawy wymiaru zasiłku macierzyńskiego według zasad z art. 36 w związku z art. 43 ustawy zasiłkowej, była – zgodnie z wolą stron – zawarta tylko do 31 lipca 2015 r., a kolejna na okres od 26 sierpnia do 11 września 2015 r., to wynagrodzenie z tych umów podlegało wyłączeniu z podstawy wymiaru zasiłku, którego dotyczy decyzja, zgodnie z art. 41 ust. 2 ustawy zasiłkowej. „Pogląd prawny odwołującej i Sądu Rejonowego, że umowy [...] i [...] są samodzielnym źródłem prawa odwołującej do wynagrodzenia za rezultat jakim jest realizacja projektu pod jej kierownictwem, to należałoby również przyjąć, że wynagrodzenie takie ma cechę z art. 41 ust. 1 ustawy zasiłkowej, czyli składnika wynagrodzenia, do którego odwołująca zachowała prawo nie za pracę ale za efekt w postaci realizacji projektu, czyli nawet wówczas, jeżeli w ramach stosunku pracy przysługiwało jej prawo do zasiłków”.

Decyzja pozwanego odpowiada prawu. Wyrok Sądu pierwszej instancji został wydany z naruszeniem art. 41 ustawy zasiłkowej.

W skardze kasacyjnej zarzucono naruszenie:

I. prawa materialnego:

1) art. 43 ustawy zasiłkowej w związku z jej art. 12 ust. 1 oraz 47, a także art. 92 § 1 i § 2 k.p., poprzez błędne przyjęcie, iż ilekroć prawo do zasiłku macierzyńskiego powstaje w terminie nieprzekraczającym trzech miesięcy licząc od dnia wypłacenia pracownikowi wynagrodzenia chorobowego, o którym stanowi art. 92 § 1 pkt 1 k.p., to w związku z brzmieniem art. 43 ustawy zasiłkowej, podstawy obliczenia zasiłku macierzyńskiego nie ustala się na nowo, a w sprawie z odwołania ubezpieczonej od decyzji ustalającej podstawę wymiaru zasiłku macierzyńskiego Sąd ubezpieczeń społecznych nie dokonuje „przesłankowej” weryfikacji prawidłowości obliczenia przez pracodawcę podstawy wynagrodzenia chorobowego;

2) art. 627 k.c., art. 734 § 1 k.c. w związku z art. 750 k.c., oraz art. 83 § 1 i 2 k.c. poprzez niewłaściwą kwalifikację umownego stosunku prawnego istniejącego pomiędzy odwołującą się a Instytutem [...] jako umów rezultatu (umowa o dzieło), podczas gdy charakterystyka czynności odwołującej się, wynikająca z umów o realizację projektów badawczych, tj., umowy nr [...] z 8 sierpnia 2013 r. oraz nr [...] z 2 lutego 2015 r. wyklucza taką kwalifikację, a prowadzić winna do stwierdzenia, iż odwołująca się wykonywała czynności Kierownika Projektu w ramach umowy o świadczenie usług, do której winny znaleźć zastosowanie przepisy o zleceniu, natomiast treść zawieranych na piśmie umów o dzieło miała charakter pozorny;

3) art. 65 § 2 k.c., poprzez nieuwzględnienie przy ustaleniu treści stosunku prawnego łączącego odwołującą się z Instytutem [...] rzeczywistego, zgodnego zamiaru stron i celu umowy, co doprowadziło do błędnego przyjęcia przez Sąd, w oparciu o literalne brzmienie umów nazwanych przez strony umowami o dzieło, iż dochodziło do zawierania pomiędzy stronami szeregu, następujących po sobie terminowych umów o dzieło;

4) art. 41 ust. 1 i 2 ustawy zasiłkowej poprzez błędne przyjęcie, iż w świetle treści stosunku prawnego łączącego odwołującą się z Instytutem [...], a także w świetle treści trójstronnych umów zawieranych pomiędzy odwołującą się, Instytutem

[...] i [...] Centrum [...] istniały przewidziane w art. 41 ustawy zasiłkowej podstawy do wyłączenia należności Kierownika Projektu z powodu obliczenia zasiłku macierzyńskiego odwołującej się;

II. przepisów postępowania – art. 382 k.p.c. poprzez nieuwzględnienie przez Sąd drugiej instancji przy rozstrzyganiu sprawy całego materiału sprawy zgromadzonego przed Sądem pierwszej i drugiej instancji, w tym w szczególności poprzez pominięcie: - treści pisma Instytutu [...] z 24 września 2014 r., w tym w szczególności tych fragmentów pisma (ostatnie akapity), w którym przyznano, iż to odwołująca się samodzielnie decydowała o wypłacie środków z projektu badawczego, a sporządzenie każdej z umów o dzieło poprzedzone było wystawieniem przez odwołującą się zlecenia wypłaty odpowiednich środków z projektu badawczego; - treści zeznań złożonych przez odwołującą się na rozprawie 8 czerwca 2016 r., w tym w szczególności tych ich fragmentów, w których odwołująca się opisuje realia tworzenia i podpisywania z Instytutem [...] kolejnych umów o dzieło; - szczegółowej treści poszczególnych umów o dzieło, przedłożonych przez Instytut [...] w ślad za pismem z 24 września 2014 r., w tym w szczególności zawartych w tych umowach warunków wykonania dzieła, niewypełnionych pól (puste miejsca w postanowieniach dotyczących kar umownych, terminów etc.); - szczegółowej treści załączonych do odwołania kart kosztorysowych, do których stosowania obligują strony umowy: nr [...] z 8 sierpnia 2013 r. o realizację i finansowanie projektu badawczego, który uzyskał finansowanie w ramach konkursu „[...]”, a także nr [...] z 2 lutego 2015 r. o realizację i finansowanie projektu badawczego, który uzyskał finansowanie w ramach konkursu „[...]”.

Skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Pozwany wniosł o oddalenie skargi i zasądzenie kosztów.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty skargi kasacyjnej uzasadniają uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

1. Trzy przyczyny zdecydowały o nieuwzględnieniu przychodu z umowy cywilnoprawnej w zasiłku macierzyńskim.

Pierwsza za podstawę wskazuje art. 43 ustawy zasiłkowej i stwierdzenie, że skoro pracodawca ustalił skarżącej wynagrodzenie za czas niezdolności do pracy na podstawie art. 92 k.p. w okresie od 11 do 25 sierpnia 2015 r. bez przychodu z umowy cywilnej, to nie inna powinna być podstawa wymiaru zasiłku macierzyńskiego od 26 września 2015 r.

Druga odwołuje się do art. 41 ust. 2 ustawy zasiłkowej i stwierdzenia, że skoro umowa cywilna (umowa o dzieło) zakończyła się przed zasiłkiem macierzyńskim, to przepis ten nie pozwala zaliczyć przychodu z tej umowy do podstawy wymiaru zasiłku macierzyńskiego.

Trzecia ma na uwadze art. 41 ust. 1 ustawy zasiłkowej i argumentację, że nawet gdyby próbować zaliczyć przychód z umowy cywilnej do podstawy zasiłku, to na przeszkodzie stoi regulacja tego przepisu, gdyż skarżąca jest wynagradzana za efekt w postaci realizacji projektu badawczego, czyli nawet wówczas, gdy w ramach stosunku pracy przysługiwało jej prawo do zasiłków.

2. Skarżąca zasadnie zarzuca naruszenie art. 43 ustawy zasiłkowej w tym znaczeniu, że w sprawie pozwanym jest organ rentowy a nie pracodawca ubezpieczonej. Przedmiotem sporu nie jest to czy pracodawca ubezpieczonej prawidłowo ustalił jej wynagrodzenie za czas niezdolności do pracy na podstawie art. 92 k.p., ale czy pozwany organ rentowy zasadnie odmawia skarżącej uwzględnienia w podstawie zasiłku macierzyńskiego przychodu z umowy cywilnoprawnej.

3. W dalszej części zasadny jest zarzut skarżącej naruszenia art. 41 ust. 1 i ust. 2 ustawy zasiłkowej. Sąd drugiej instancji przyjął, że punktem wyjścia w stosowaniu tych przepisów jest sytuacja z art. 8 ust. 2a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych. Należy się zgodzić, że występuje wówczas tylko jeden tytuł podlegania ubezpieczeniom społecznym, czyli pracowniczy. Nie oznacza to jednak, że do przychodu z umowy cywilnej mają zastosowanie regulacje z art. 41 ust. 1 i 2 ustawy zasiłkowej. Rzecz w tym, że art. 8 ust. 2a nie znosi prawnej odrębności umów cywilnych i stosunku pracy (także art. 18 ust. 1a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych). Ubezpieczony jest nadal stroną stosunku

pracy i prócz tego stroną umowy cywilnoprawnej. Zsumowaniu podlegają tylko przychody z tych zobowiązań. Przychód z umowy cywilnoprawnej nie jest wynagrodzeniem za pracę ze stosunku pracy. Podkreśla się tę odrębność, gdyż art. 41 nie odnosi się do przychodu z umowy cywilnoprawnej a tylko do przychodu ze stosunku pracy, czyli nawet wtedy gdy występuje sytuacja z art. 8 ust. 2a. Art. 41 ma na uwadze składniki pracowniczego wynagrodzenia, dlatego zakres tej regulacji nie odnosi się do wynagrodzenia z umowy cywilnoprawnej. Regulacja ujęta w tym przepisie stanowi racjonalny wyjątek od zasady, że w czasie niezdolności do pracy ubezpieczony pracownik powinien mieć ochronę w postaci zasiłku chorobowego (macierzyńskiego), adekwatną do wcześniejszego przychodu. Wyjątkiem jest sytuacja, w której zasiłek nie powinien obejmować składnika wynagrodzenia, którego pracownik nie traci w czasie chorobowego (art. 41 ust. 1) albo gdy składnik wynagrodzenia przysługuje tylko do określonego terminu (np. dodatek służbowy) i dlatego nie uwzględnia się go przy ustalaniu podstawy wymiaru zasiłku chorobowego za okres po tym terminie (art. 41 ust. 2). Skoro zakres przedmiotowy art. 41 ust. 2 jest ściśle określony, czyli wyłącza z podstawy wymiaru zasiłku tylko składnik pracowniczego wynagrodzenia przysługujący do określonego terminu, to uzasadnia to stwierdzenie, że przepis ten nie może stanowić podstawy odmowy uwzględnienia w zasiłku przychodu z umowy cywilnoprawnej, nawet gdy zakończyła się przed terminem zasiłku macierzyńskiego.

4. Można zauważyć, że skutek podobny do przewidzianego w art. 41 ust. 2 ustawy zasiłkowej może wystąpić, gdy zakończy się praca na rzecz pracodawcy w rozumieniu art. 8 ust. 2a ustawy systemowej, czyli gdy pozostanie tylko pracownicze zatrudnienie. Ustanie umowy cywilnoprawnej spowoduje, że podstawą składek i zasiłku będzie tylko wynagrodzenie ze stosunku pracy, ale zmiana w tym zakresie nie będzie wynikać ze stosowania art. 41 ust. 2, lecz z tego, że nie będzie już sytuacji z art. 8 ust. 2a a tylko zatrudnienie pracownicze. Podstawa wymiaru zasiłku może być wówczas zmienna. Zmiana będzie trwała gdy relacja opisana w art. 8 ust. 2a nie wystąpi przez dłuższy okres. Zmiany mogą rzutować odpowiednio na przychód pracownika i podstawę wymiaru zasiłku chorobowego (macierzyńskiego). Pozwany organ rentowy zdaje się zakładać, że w sytuacji z art. 8 ust. 2a umowa cywilnoprawna musi trwać aby przychód z tej umowy mógł

składać się na podstawę zasiłku i warunek ten niezasadnie łączy z regulacją z art. 41 ust. 2 ustawy zasiłkowej. Nie jest to uprawnione w świetle tego przepisu i art. 36 ustawy zasiłkowej.

5. Szczególna regulacja z art. 8 ust. 2a ustawy systemowej jest późniejsza niż ustawa zasiłkowa. Jej wprowadzenie w ustawie systemowej nie łączyło się z określeniem odrębnego (samodzielnego) sposobu liczenia podstawy wymiaru zasiłku chorobowego (macierzyńskiego) dla tej grupy ubezpieczonych, którzy również na podstawie umów cywilnoprawnych wykonują pracę na rzecz swojego pracodawcy. Wspólnej reguły można upatrywać w tym, że tak ubezpieczony będący pracownikiem oraz ubezpieczony niebędący pracownikiem powinni mieć podstawę zasiłku liczoną z przychodu z okresu 12 miesięcy kalendarzowych poprzedzających miesiąc, w którym powstała niezdolność do pracy (art. 36 i art. 48 ustawy zasiłkowej).

6. Znacznie ma zatem art. 36 ustawy zasiłkowej w związku z art. 8 ust. 2a i art. 18 ust. 1a ustawy systemowej. W aspekcie wysokości podstawy zasiłku chorobowego sytuacja pracownika objętego regulacją z art. 8 ust. 2a nie powinna być inna (gorsza) niż sytuacja pracownika, który nie wykonuje na podstawie umowy cywilnoprawnej dodatkowej pracy na rzecz swojego pracodawcy.

Można użyć argumentu, że nie po to prawodawca zdecydował o wprowadzeniu szczególnej regulacji art. 8 ust. 2a i 18 ust. 1a w ustawie systemowej, aby w chwili spełnienia ryzyka ubezpieczeniowego (w tym przypadku chorobowego) ubezpieczony nie mógł korzystać ze skumulowanej podstawy składek na ubezpieczenia społeczne, czyli aby podstawę zasiłku chorobowego (macierzyńskiego) stanowił tylko przychód ze stosunku pracy z pominięciem przychodu z umowy cywilnoprawnej. Należy dostrzec przyczynę wprowadzenia regulacji z art. 8 ust. 2a, która prócz szeregu funkcji ochronnych i porządkujących wzmacnia podmiotowo ubezpieczonego. Wszak prawodawca zdecydował o obowiązkowym podleganiu przezeń ubezpieczeniom społecznym z cywilnoprawnej podstawy świadczenia pracy. Bez tej regulacji umowa ta w ogóle nie stanowiłaby tytułu podlegania ubezpieczeniom społecznym albo zakres tych ubezpieczeń byłby mniejszy niż przy ubezpieczeniu pracowniczym (przykładowo umowa o dzieło albo zlecenie z dobrowolnym ubezpieczeniem chorobowym). Po wtóre zasadnicza

kauzalność regulacji z art. 8 ust. 2a wynika z potrzeby ubezpieczenia pracy na rzecz pracodawcy na wzór pracowniczy mimo, że przepis nie znosi odrębności rodzajowej umów cywilnoprawnych. W aspekcie ubezpieczeń społecznych umowy te stanowią jednak obowiązkowy tytuł podlegania ubezpieczeniom społecznym. Ponadto niezależnie od rodzaju umów cywilnoprawnych sytuacja ubezpieczonych jest jednaka, czyli podlegają ubezpieczeniom tak jak pracownicy z zsumowaniem przychodów jako podstaw składek, niezależnie od liczby i trwania tych umów, a także czy to pracodawca jest stroną umowy cywilnej czy podmiot trzeci. Uzasadnia to stwierdzenie, że występuje wówczas sytuacja szczególna, wynikająca z tego, że umowy cywilne nie stanowią samodzielnego tytułu ubezpieczenia, czyli nie stosuje się zasad ustalania podstaw wymiaru dla ubezpieczonych nie będących pracownikami. Oznacza to, że znaczenie ma art. 36 ustawy zasiłkowej i że na podstawę wymiaru zasiłku składają się przychody także z umów cywilnoprawnych, które pracownik wykonywał i że umowy te mogą być nawet okresowe. Istotne jest zatem czy wystąpił przychód w okresie, z którego ustala się podstawę zasiłku chorobowego. Innymi słowy przychód z umów o dzieło czy zlecenia wykonywanych na rzecz swojego pracodawcy w sytuacji z art. 8 ust. 2a ustawy systemowej nie może być inaczej kwalifikowany jak tylko przychód w ramach jednego tytułu ubezpieczenia. Należy zatem przyjąć, że na podstawę zasiłku chorobowego (macierzyńskiego) ubezpieczonego pracownika składają się także przychody z umów cywilnoprawnych uzyskane w okresie, z którego liczy się podstawę wymiaru zasiłku, nawet gdyby nie było jednej ciągłej umowy cywilnej lecz umowy były w określonej sekwencji (powtarzalne, cykliczne, okresowe).

Prowadzi to do stwierdzenia, że w sytuacji z art. 8 ust. 2a w aspekcie podstawy wymiaru zasiłku znaczenie ma podlegający podstawie składek przychód z każdej umowy cywilnoprawnej, nawet gdy zakończyła się przed okresem niezdolności do pracy. Należy dostrzec, że art. 8 ust. 2a i 18 ust. 1a nie różnicują umów cywilnoprawnych ze względu na przedmiot i okres, przykładowo nie ma w nich wyłączenia umów o realizację projektów badawczych. Mimo odrębności umów cywilnych od stosunku pracy, przepisy te zrównują znaczenie umów cywilnych. Wynika to z tego, że prócz innych funkcji art. 8 ust. 2 sedno rzeczy leży w pracy na rzecz pracodawcy i dlatego to decyduje a nie rodzaj umowy cywilnej. Czyli w relacji

z art. 8 ust. 2 nie ma odrębnego ubezpieczenia cywilnego i ustalenia zasiłku chorobowego (macierzyńskiego) oraz jego podstawy wedle zasad z rozdziału 9 ustawy zasiłkowej, choć te są podobne do ubezpieczenia pracowniczego (art. 36 i 48 ustawy zasiłkowej). Konsekwentnie w pracy na rzecz pracodawcy, którą obejmuje art. 8 ust. 2a znaczenie ma przychód z umowy cywilnej w okresie przyjmowanym do ustalenia podstawy zasiłku.

W takiej sytuacji nie można uznać, że warunkiem zaliczenia przychodów z umów cywilnych do podstawy wymiaru zasiłku chorobowego jest trwanie tej umowy (dzieła, zlecenia) przez cały okres z którego ustala się podstawę wymiaru składek i dalej w okresie niezdolności do pracy. Taki warunek z art. 8 ust. 2 ustawy systemowej i z art. 36 ustawy zasiłkowej nie wynika, a jak zauważono nie może być wyprowadzany na podstawie art. 41 ust. 2 ustawy zasiłkowej.

7. Z drugiej strony również długookresowa umowa cywilnoprawna, obejmująca okres niezdolności do pracy nie oznacza, że przychód z tej umowy jest wyłączony z podstawy wymiaru składek. Takiej podstawy – prócz niezasadnie powołanego art. 41 ust. 1 ustawy – pozwany nie wskazał. Wynagrodzenia związane z projektem badawczym (naukowym) mogą być realizowane w różny sposób. Znaczenie może mieć przychód ubezpieczonego z tytułu takiej pracy i podleganie ubezpieczeniu chorobowemu. Zrozumiałym jest, że w okresie niezdolności do pracy ubezpieczony nie powinien podejmować czynności, które mogą powodować utratę zasiłku na podstawie art. 17 ustawy zasiłkowej.

Może powstać pytanie czy dwie wskazane w sprawie umowy podstawowe o realizację i finansowanie projektów badawczych należą do umów cywilnych które ma na uwadze art. 8 ust. 2a. Sąd pierwszej instancji odpowiedział pozytywnie, a Sąd drugiej instancji nie zajął bezpośrednio stanowiska. W umowach tych skarżąca upatruje podstawy podobnej do zlecenia. Z umów tych wynika, że projekty będzie realizować Instytut [...] (§ 1). Stroną tych umów jest również skarżąca jako kierownik projektów. Umowy mają podstawę w regulacji ustawowej (z 30 kwietnia 2010 r. ustawy o [...] Centrum [...] i o zasadach finansowania nauki) opartej na określonym porządku i same też precyzują warunki zobowiązań. Od strony faktycznej skarżąca otrzymywała wynagrodzenia na podstawie umów o dzieło i pracodawca odprowadzał składki. Umowy o dzieło nie muszą mieć więc

samodzielnego znaczenia, zresztą w treści stwierdzają, że *zamawiający (pracodawca Instytut [...]) zleca, a wykonawca zobowiązuje się do wykonania dzieła – pracy naukowo-badawczej (...) będącej przedmiotem umowy projektu badawczego* Przychód skarżącej wystąpił w okresie z którego ustala się podstawę wymiaru zasiłku. Ogólnie ujmując problem w kwalifikacji podstawy wymiaru zasiłku może wystąpić w sytuacji, gdyby osoba wykonująca takie umowy otrzymała umówione wynagrodzenie jednorazowo dopiero na koniec umowy, czyli już po okresie niezdolności do pracy (zasiłku chorobowego), albo w całości na początku umowy ale przed okresem z którego ustala się podstawę wymiaru zasiłku. Wówczas należałoby rozważać czy ubezpieczony uzyskał świadczenie (przychód), które nie powinno być ujmowane w podstawie zasiłku. Materiał sprawy wskazuje, że realizacja projektów badawczych w tej sprawie oparta była na pracy i zaangażowaniu rozłożonych w czasie. Odpowiadały temu cykliczne wynagrodzenia łączone z opłacaniem składek na ubezpieczenia społeczne. Ubezpieczeniu społecznemu podlega ryzyko chorobowe, dlatego znaczenie ma ocena *ex ante*, a więc niezależna też od tego kiedy ubezpieczony będzie ponownie zdolny do pracy, a zatem czy po zakończeniu niezdolności do pracy ubezpieczonego wykona zakres prac badawczych i otrzyma resztę umówionego wynagrodzenia.

8. Uprawnione są zatem końcowe tezy:

1. Art. 41 ust. 2 ustawy zasiłkowej nie ma zastosowania do przychodu uzyskanego z realizacji umowy cywilnoprawnej, w sytuacji objętej regulacją art. 8 ust. 2a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych. Skutek podobny do przewidzianego w art. 41 ust. 2 może wystąpić po ustaniu pracy na rzecz pracodawcy w rozumieniu z art. 8 ust. 2a, gdy zostanie wykonana (zakończona) umowa cywilnoprawna i pozostanie tylko pracownicze zatrudnienie, z którego przychód będzie decydować o podstawie wymiaru zasiłku. Podstawa wymiaru zasiłku może być wówczas zmienna (art. 36 ustawy zasiłkowej). Zmiany będą rzutować odpowiednio na przychód pracownika i podstawę wymiaru zasiłku chorobowego (macierzyńskiego). Zmiana będzie trwała, gdy sytuacja opisana w art. 8 ust. 2a nie wystąpi przez dłuższy okres.

2. Przychód z umowy cywilnoprawnej (o dzieło, zlecenia) wykonywanej na rzecz swojego pracodawcy jest sumowany z przychodem z umowy o pracę i składa

się na podstawie wymiaru składek z jednego pracowniczego podlegania ubezpieczeniom społecznym. Nie ma wówczas odrębnego ubezpieczenia z umowy cywilnoprawnej. Oznacza to, że na podstawie zasiłku chorobowego (macierzyńskiego) ubezpieczonego pracownika składają się także przychody z umów cywilnoprawnych, uzyskane w okresie z którego liczy się podstawę wymiaru zasiłku chorobowego, nawet gdyby nie było jednej ciągłej umowy cywilnoprawnej, lecz wystąpiły przychody z szeregu takich umów.

3. Umowa cywilna w sytuacji z art. 8 ust. 2a w zależności od swego przedmiotu może być krótkotrwała lub obejmować dłuższe (większe) pracy (projekty badawcze), wykraczając nawet poza okres niezdolności do pracy, co nie oznacza, że tylko przychody z tej ostatniej podlegają uwzględnieniu do podstawy wymiaru zasiłku chorobowego.

Z tych motywów orzeczono jak w sentencji (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c.).